

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ СФЕРІ

А. С. Криклій,
д. е. н., професор
В. А. Криклій,

кафедра фінансів, грошового обігу та кредиту,
економічний факультет, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка

У статті проаналізовано сучасний стан та особливості діяльності вітчизняних банків в інвестиційній сфері і на цій основі запропоновано шляхи вирішення існуючих проблем.

This article is devoted to the main tendencies of ukrainian banks in the sphere of investment and possible ways of current problem task solution.

Сучасна ситуація в українській економіці диктує необхідність активізації інвестиційної діяльності. Ключову роль у здійсненні інвестицій відіграють банки, які виступають посередниками в акумулюванні та перерозподілі тимчасово вільних коштів [8]. Зарубіжний досвід свідчить, що одним з трьох напрямів роботи банків в інвестиційній сфері є акумулювання заощаджень і спрямування їх на фондовий ринок [7].

Інвестиційна діяльність банків та економічне зростання — це два взаємопов'язані процеси. Економічне зростання значною мірою залежить від здійснення банками інвестицій, і навпаки. Тож зробимо спробу проаналізувати ситуацію, яка характеризує сучасний стан інвестиційної діяльності банків в Україні.

У першому кварталі поточного року номінальний обсяг фінансових ресурсів банків збільшився на 6,8% і становив 860,1 млрд грн. Основним джерелом їх зростання були депозити секторів економіки, які займають в структурі ресурсів 35,1%. Обсяг депозитів збільшився на 7,7% і становив 301,61 млрд грн. Зростанню ресурсної бази сприяло також збільшення депозитних зобов'язань перед нерезидентами на 8,2% та зростання капіталу на 13,1%.

Економічне зростання потребує відповідного рівня ресурсів банківської системи, проте її еволюційний розвиток не зможе забезпечити потрібних обсягів банківського капіталу, а залучення значного зарубіжного капіталу призведе до втрати економічної незалежності. Проблема

полягає в тому, щоб знайти ресурси в національній економічній системі, які відповідають поставленим завданням як за обсягом, так і за ціною.

Необхідним кроком забезпечення ресурсної бази комерційних банків є впровадження спеціальних гарантій безпечності і підтримка зацікавленості населення у розміщенні власних заощаджень у комерційних банках. Для цього слід відмовитись від ідеї оподаткування доходів громадян, отриманих у результаті банківського депонування вільних коштів. Комерційні банки для домогосподарств є надійнішим місцем

учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [4]. Станом на 01.06.2008 року учасниками Фонду є 98 % банків, тобто 174 банки з 177 діючих.

Важливе значення для інвестиційної діяльності має й інвестиційна мобільність ставки рефінансування, яка останнім часом зросла і складає 12%. В той же час, наприклад, в Англії вона становить 5,0% [12]. У контексті вступу до Світової організації торгівлі доцільно встановлювати ставки інвестиційного рефінансування українських банків на рівні розвинених країн, інакше конкурентні умови для іноземних і українських банків будуть різними, що суперечить принципам ринкової економіки.

У таблиці 1 надані показники, що характеризують інвестиційний потенціал банків:

Обсяг готівкових коштів в обігу поза депозитними операціями, які в структурі ресурсів займають 12,8%, за квартал зменшився на 1,0%, а обсяг операцій з цінними паперами збільшився на 7,4%.

Чисті зовнішні активи банків продовжували залишатися важливою складовою зміни грошової маси, але їх номінальний обсяг протягом минулого року і в першому кварталі поточного, постійно зменшувався і наприкінці періоду становив 45,0 млрд грн. (зменшення за квартал на 6,5 млрд грн., або на 12,5%).

У той же час активні запозичення за кордоном (зростання зобов'язань перед нерезидентами по кредитах) продовжували складати суттєву частину ресурсів депозитних операцій.

В інституційному розміщенні коштів банків у першому кварталі 2008 року відбулися певні структурні зрушення порівняно з тенденціями

Таблиця 1. Показники, які характеризують інвестиційний потенціал банків станом на 01 травня 2008 року¹, млн грн.

Строкові депозити підприємств ²	Строкові депозити населення	Балансовий капітал	Статутний капітал ³	Прибуток	Кредитно-інвестиційний портфель
99 433,916	132 932,544	80 233,022	46 773,096	2 669,758	520 500,40

збереження заощаджень, і саме банки в цьому значенні мають суттєві переваги перед небанківськими структурами. Так, хоча відсотки по заощадженнях в банках не є високими (особливо в дуже великих банках з іноземним капіталом), але є стабільними і відносно безпечними, чого не можна сказати про інші небанківські структури. До того ж законодавство зобов'язує банки бути

попереднього року.

У структурі активів основну частину складають вимоги інших банків.

Частка вимог до Центральних органів державного управління в загальному їх обсязі протягом 2007 року та першого кварталу 2008 року залишається незначною та характеризується відносною стабільністю. Спостерігається навіть незначне зменшення їх обсягу. Так, станом на

¹Таблицю складено за даними АУБ.

²У таблиці вказані дані, які мають довгостроковий характер, адже інвестиційні операції банків з цінними паперами є передовсім довгостроковими інвестиціями а ресурсами для них є довгострокові вкладення.

³У гривневому еквіваленті.

01.04.2007 р. вкладення банків у цінні папери, емітовані органами державного управління склали 4,32 млрд грн., на 01.10.2007 р. — 5,47 млрд грн., на 01.01.2008 р. — 6,20 млрд грн., а станом на 01.04.2008 р. — 5,43 млрд грн. Таку динаміку можна пояснити лише зростанням вимог банків до нерезидентів. Зокрема, вимоги банків до нерезидентів зросли на 3,1% за квартал або на 6,5 млрд грн., що складає 215,75 млрд грн. в основному за рахунок збільшення вимог Національного банку України до нерезидентів (валютні операції по категорії "інші депозити" та операції з цінними паперами). Динаміка вкладень банків у цінні папери емітовані нерезидентами (в т. ч. акції) наступна:

- станом на 01.04.2007р. — 51,94 млрд грн.;
- станом на 01.10.2007р. — 71,74 млрд грн.;
- станом на 01.01.2008р. — 78,04 млрд грн.;
- станом на 01.04.2008р. — 84,06 млрд грн.⁴

Вкладення коштів за економічною сутністю визначається як інвестиції. У сучасних умовах інвестування капіталу може здійснюватися не тільки в грошовій, а й в інших формах — різноманітних фінансових інструментів (насамперед цінних паперів). Банки здійснюють прями інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами НБУ. Під прямими інвестиціями розуміють особисту участь банку у виборі об'єкта інвестування і вкладення коштів. Такі операції здійснюють банки, що мають досить точну інформацію про емітента і добре ознайомлені з механізмом інвестування. При цьому банк періодично виходить на ринок цінних паперів і приймає рішення придбати ті чи інші цінні папери, та тримати їх у своєму портфелі, виходячи з оцінки прибутковості даного цінного паперу. Основним спонукальним мотивом при здійсненні таких операцій для банків є отримання прибутку — чим більший очікуваний прибуток, тим, відповідно, вищим буде обсяг інвестицій. Таким чином банк орієнтується на довгострокові фактори прибутковості. Динаміку складових кредитно-інвестиційного портфелю комерційних банків України проілюстровано в таблиці 2.

Особливого дослідження потребує вплив курсових різниць на інвестиційні процеси. Якщо курс національної валюти стабільний, то стигму до інвестування і відповідні гарантії збереження коштів мають як національні, так й іноземні інвестори [6, с. 129]. Так, з таблиці 2 видно зростання обсягу банківських інве-

Таблиця 2. Динаміка структури кредитно-інвестиційного портфелю комерційних банків України (дані на початок року)*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008
Кредитно-інвестиційний портфель, всього,	67 885,02	88 074,91	148 875,66	252 623,87	462 149,10
в т. ч.					
Міжбанківські кредити	5 770,05	8 437,36	13 108,23	22 635,27	51 081,09
Кредити юридичним особам	47 460,92	57 908,77	89 788,01	140 625,73	236 063,19
Кредити фізичним особам	8 750,23	14 276,96	32 512,79	76 043,78	149 212,81
Цінні папери	5 903,82	7 451,82	13 466,63	13 319,09	25 792,00

* За даними АУБ

стицій у цінні папери станом на початок 2008 року майже у 2 рази у порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Вкладення банків у цінні папери як боргові, так і пайові підрозділя-

станом на 01.01.2008 р. 6,3 млрд грн., або 41% від загального обсягу інвестицій.

Ще одним вагомим показником є вкладення коштів у нефінансові корпорації. Питома вага їх у загально-

Таблиця 3. Розподіл цінних паперів, крім акцій, випущених резидентами, за секторами економіки⁵

Період	Усього	залишки коштів на кінець періоду, млн грн.											
		у тому числі											
		інші фінансові корпорації			сектор загального державного управління			нефінансові корпорації		інші сектори економіки			
		усього	страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди	інші фінансові посередники та допоміжні фінансові організації	усього	центральної орган. державного управління	регіональні та місцеві органи державного управління	усього	державні нефінансові корпорації	інші нефінансові корпорації	усього	домашні господарства	некомерційні організації, що обслуговують домашнє господарство
2002	3 320	4	2 382	2 381	...	935	33	901
2003	4 934	134	2 562	2 460	102	2 239	667	1 572
2004	5 719	140	2 724	2 576	148	2 855	814	2 041
2005	8 035	470	3 656	3 344	312	3 885	632	3 253	25	25	...
2006	9 548	524	104	421	4 556	4 198	358	4 458	278	4 180	10	10	...
2007	15 200	1 513	177	1 336	6 252	5 800	452	7 426	248	7 178	8	8	...

ють також залежно від того, хто їх емітував в обіг.

Вкладення в боргові цінні папери підрозділяють на п'ять видів:

- боргові цінні папери центральних органів державного управління;
- боргові цінні папери місцевих органів державного управління;
- боргові цінні папери, випущені банками;
- боргові цінні папери, випущені фінансовими (небанківськими) установами;
- боргові цінні папери, випущені нефінансовими підприємствами.

Окремо виділяють в балансі комерційних банків вкладення в боргові цінні папери, які входять до переліку цінних паперів, що приймаються Національним банком до рефінансування.

Як свідчать дані з таблиці 3, обсяг вкладень коштів банками в емітовані державою цінні папери склав

му обсязі складала майже 49% станом на 01.01.2008р. Інші інвестиції банків не були надто вагомими.

Вкладення в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком підрозділяють на чотири види:

- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які випущені банками;
- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які випущені фінансовими (небанківськими) установами;
- інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком;
- власні акції банку, викуплені у акціонерів.

Як видно з таблиці 4, найвагомішою була участь банків у капіталі нефінансових корпорацій. Так, станом на 01.01.2008 р. участь банків у їхньому капіталі складала 48%. Дещо меншу кількість акцій банки придбали у фінансових корпорацій — 38%

⁴ Використані дані експрес-випуску НБУ "Статистика формування та розміщення фінансових ресурсів депозитних корпорацій" за 1 квартал 2008 року.

⁵ Таблиця складена за даними Бюлетеня НБУ станом на 01.01.2008 р.

Таблиця 4. Розподіл акцій у портфелі банків за секторами економіки у 2002–2007 рр.

Період	Усього	залишки коштів на кінець періоду, млн грн.								нерезиденти
		у тому числі								
		інші депозитні корпорації	інші фінансові корпорації			нефінансові корпорації			нерезиденти	
			усього	страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди	інші фінансові посередники та допоміжні фінансові організації	усього	державні нефінансові корпорації	інші нефінансові корпорації		
2002	830	20	61	734	5	729	14	
2003	1 358	19	81	1 247	8	1 239	11	
2004	2 258	23	195	2 030	8	2 022	11	
2005	3 580	37	505	2 911	32	2 880	128	
2006	4 109	242	1 022	117	906	2 688	7	2 681	157	
2007	6 478	281	2 434	354	2 080	3 215	10	3 205	548	

Таблиця 5. Динаміка структури активів банків України⁶, млн грн.

Показник	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008
Високоліквідні активи	9 041,00	15 254,20	22 465,47	35 085,32	43 230,80	61 624,90
Кредитний портфель	46 734,30	69 848,19	92 417,85	149 968,36	260 065,60	471 460,40
Вкладення в цінні папери	4 400,70	6 222,11	7 802,38	13 691,83	13 956,40	28 120,10
Дебіторська заборгованість	1 472,20	1 103,92	1 210,71	1 069,67	1 361,60	1 794,90
Основні засоби та нематеріальні активи	4 923,40	6 222,11	8 475,00	11 338,55	18 041,20	26 923,50
Нараховані доходи до отримання	934,10	1 204,28	1 345,24	1 925,41	2 723,20	5 384,70
Інші активи	320,90	501,78	807,14	855,74	1 021,20	2 991,50
Всього	67 826,60	100 356,60	134 523,80	213 934,90	340 400,00	598 300,00

Таблиця 6. Структура активів банків України станом на 01.01.2008 р.⁷

Показник	Станом на 01.01.2008				Довідково: станом на 01.01.2007	
	млн грн.	Питома вага, %	Приріст, млн грн.	% до попереднього періоду	млн грн.	Питома вага, %
Високоліквідні активи	61 624,90	10,3%	18 394,10	142,5%	43 230,80	12,7%
Кредитний портфель	471 460,40	78,8%	211 394,80	181,3%	260 065,60	76,4%
Вкладення в цінні папери	28 120,10	4,7%	14 163,70	201,5%	13 956,40	4,1%
Дебіторська заборгованість	1 794,90	0,3%	433,30	131,8%	1 361,60	0,4%
Основні засоби та нематеріальні активи	26 923,50	4,5%	8 882,30	149,2%	18 041,20	5,3%
Нараховані доходи до отримання	5 384,70	0,9%	2 661,50	197,7%	2 723,20	0,8%
Інші активи	2 991,50	0,5%	1 970,30	292,9%	1 021,20	0,3%
Всього	598 300,00	100,0%	257 900,00	132,0%	340 400,00	100,0%

⁶ Таблиця складена за даними Бюлетеня НБУ станом на 01.01.2008 р.

⁷ Таблиця складена за даними Бюлетеня НБУ станом на 01.01.2008 р.

від загальної вартості придбаних активів.

З таблиці 5 бачимо, з 2003 року зберігається динаміка зростання вкладень в цінні папери. Так, якщо станом на 01.01.03 обсяг вкладень в цінні папери склав всього 4,4 млрд грн., то станом на 01.01.08 — уже 28,1 млрд грн. Ця позитивна динаміка передовсім свідчить про підвищення зацікавленості банків в отриманні спекулятивного доходу від операцій з цінними паперами і отриманні права власності на бізнес (власне інвестування в чистому вигляді). Також зазначимо, що одним з основних факторів сприяння підвищенню вкладень банками коштів в інвестиційні операції є залучення в банківську сферу за цей період іноземного капіталу, що в свою чергу значно підвищило ресурсний потенціал банків.

Як видно з таблиці 6, вкладення в цінні папери в грошовому вимірі зросли більш ніж на 14 млрд (майже в 2 рази), але в структурі активів банку їх питома вага зменшилася з 4,7 % до 4,1 %. Обсяг активів зріс на 132 % переважно за рахунок здійснення банками кредитних операцій.

Варто зазначити, що з початку 2008 року спостерігалася негативна динаміка по обсягу вкладень в цінні папери в загальному обсязі кредитно-інвестиційного портфеля (див. табл. 7). Незавжди підрахувати, що станом на 01.01.08 обсяг цінних паперів в загальному обсязі кредитно-інвестиційного портфеля склав 5,58 %, а на 01.04.08 р. — 4,85 %. Спробуємо це пояснити не пасивністю банків у здійсненні операцій з цінними паперами, а зростанням кредитної активності банків. Така ситуація,

на нашу думку, склалася передовсім за рахунок залучення іноземного капіталу, який є значно дешевшим наших ресурсів, а отже й зростанням, відповідно, обсягом кредитування.

Все ж, варто зазначити, що, хоча обсяги здійснюваних операцій банками з цінними паперами не ростуть такими ж темпами, як кредитний портфель банків України, в часовому горизонті їх обсяги поступово зростають.

Так коротко можна охарактеризувати сьогоднішній стан інвестиційної діяльності банків України. Щодо його розвитку, зазначимо, що передусім він залежить від розвитку фондового ринку в Україні. Варто також сказати, що на даний час державними органами приділяється увага розвитку інвестиційної діяльності країни вцілому, маючи на

Таблиця 7. Питома вага у загальному кредитно-інвестиційному портфелі вкладень банків у цінні папери, млн грн.

	01.01.2008	01.04.2008
КІП	462149,1	514123,82
В т.ч.:		
Цінні папери	25792	24934,52

увазі розвиток інвестиційного клімату та реальних інвестицій і практично не звертається увага на такий важливий сегмент участі банків у інвестиційному процесі держави як здійснення ними інвестиційних операцій з цінними паперами. Хоча саме цей сегмент інвестицій є перспективним у майбутньому. Так, розглядаючи "Програму розвитку інвестиційної діяльності на 2002—2010 роки", можна побачити, що увага приділяється виключно здійсненню реальних інвестицій і підтримки підприємницького сектору держави. Хоча деякі з положень Програми можна застосовувати і до здійснення інвестиційних операцій банків.

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що для того щоб покращити інвестиційний клімат та забезпечити подальший позитивний розвиток інвестиційної діяльності банків в Україні, треба перш за все, вирішити на макрорівні низку питань, зокрема таких, як:

- високий рівень державного регулювання підприємницької діяльності;
- недосконалість і нестабіль-

ність законодавчої бази;
 — неоднозначність трактування нормативно-правових актів;
 — бюрократизм та прояви корупції;
 — неоптимальне податкове навантаження;
 — нестабільність політичного середовища;
 — низький рівень капіталізації банківської системи;
 — високі темпи інфляції тощо.
 Тільки комплексне вирішення цих та інших актуальних проблем дозволить активізувати інвестиційну діяльність банків в Україні.

Література:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 2121-III від 07.12.2000 р.
2. Закон України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" № 283/97 від 22.05.1997 р.
3. Закон України "Про інвестиційну діяльність" № 1560-XII від 18.09.1991 р.
4. Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" № 2740-III від 20.09.2001.
5. Закон України "Про цінні па-

пери та фондовий ринок" № 3480-IV від 23.02.2006 р.

6. Банківські операції: Підручник / За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. — К.: КНЕУ. — 2000.

7. Кузнецова А., Карпа А. Банківський сектор України як джерело фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності // Вісник НБУ. — 2004. — № 1. — С. 60—63

8. Погореленко Н.П., Баглай О.І. Кредитно-інвестиційна діяльність банків: стан, проблеми та перспективи розвитку. Научно-технический сборник. Коммунальное хозяйство городов (71). — С. 238—248.

9. Статистичний бюлетень НБУ, електронне видання, січень-квітень 2008 р.

10. aub.com.ua — Офіційний веб-сайт Асоціації українських банків

11. www.bank.gov.ua — Офіційний веб-сайт Національного банку України

12. www.bankofengland.co.uk — Офіційний веб-сайт Банку Англії

13. www.in.gov.ua — Офіційний веб-сайт Державного агентства України з інвестицій та інновацій

14. www.smida.gov.ua — Офіційний веб-сайт Державної установи "Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України"

15. ssmc.gov.ua — Офіційний веб-сайт Державної Комісії з цінних паперів та фондового ринку

16. ukrstat.gov.ua — Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ОГОЛОШУЄ ПРИЙОМ

**до аспірантури
з відривом від виробництва та без відриву від виробництва**

за спеціальностями:

08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»

08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка»

08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища»

08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»

Прийом документів до аспірантури проводиться до 10 вересня 2008 року.

Звертатись за адресою: м. Київ, бульвар Т.Шевченка, 60, відділ кадрів, тел. 486-90-40